

Debatt & meninger

Kronikk

Ole Jørgen Benedictow
Professor emeritus, Universitetet i Oslo, Institutt for Arkeologi,
Konservering og Historie, seksjon for historie

Samiske reinsdyrfamilier er ikke urfolket på Fosen

I den pågående intensive offentlige diskurs om samefolkets rettigheter som følger av deres status som urfolk, antas det allment som en sannhet at samene er et urfolk i Norge.

Det er uheldig fordi det faglig sett ikke er hevet over diskusjon. Det er en grunnleggende metodologisk sannhet at begreper og definisjoner ikke kan være sanne eller usanne, men kan saklig bare drøftes ut fra fruktbarhet som faglige analyseverktøy. Begreper kan imidlertid også formes som redskaper i den politiske diskurs om maktutøvelse og fordeling av ressurser. Begrepsdannelsen tjener da interesser som står sentralt i meningsutøvelsen. Ingen begreper er derfor selvsagt sanne og udiskutable.

Begreper har en historie. Forestillingen om urfolk springer ut av den europeiske ekspansjon fra slutten av senmiddelalderen og møtet med fremmede kulturer med ulike samfunnskonstruksjoner, jeger-sankere, nomader, stammefolk, enkle bondesamfunn og sivilisasjoner (med byer og handel). Møtet mellom europeisk kultur og rettsforståelse førte til opplysningstidens utvikling av tanken om allmenne og umistelige menneskerettigheter.

Av det fulgte koblingen til at alle mennesker som bodde i områder som europeerne koloniserte, også måtte ha menneskerettigheter, falle inn under allment lovverk og ha subjektiv rettsstatus. Det måtte bl.a. legges begrensninger på hvordan de kunne behandles, på tilegnelse og bruk av deres landområder osv.

På engelsk oppsto urfolkbegrepet «aborigin» (fra latin «ab origine») som betyr «fra begynnelsen av». Ordet er først re-

gistrert i 1547 og fikk med tiden betydningen «innfødte», i kontrast til europeiske nybyggere (kolonister), som i Australia og på New Zealand. Begrepet urfolk er et godt alternativ.

Det genetiske slektskapet. Nyere språkforskning viser at samisk språk oppsto i det historiske Karelen, området mellom Hvitesjøen og Finskebukta, en gang omkring 500 fvt. Det stemmer med moderne genetisk forskning, som viser at samer har mest genetisk slektskap med kareler, finner og estlendere.

De står også nær folk i det nordvestlige Sibir-området, som nentsjer og samojeder (et uheldig russiskspråklig navn som insinuerer kannibalisme).

Det fremkommer også, især av Y-kromosomet, at samefolket har tilknytning til uralske folk, i likhet med andre uralsktalende. I dette perspektivet er samefolkets nære historiske opprinnelse i Karelen og Sør-Finland. Vi taler om ursamisk språk og kulturutvikling.

Eldste spor av samisk kultur. I Norge er det eldste sporet av samisk kultur fra de første århundrer av vår tidsregning. Det stemmer greit med en langsom historisk spredning av ursamiske kulturbærere fra Karelen til Norge som omvandrende jeger- og sankerfolk.

Da hadde det bodd mennesker i Norge i over 10.000 år helt opp til kysten av Finnmark. Det norske folk er urfolk i Norge i den opprinnelige og basale betydningen av begrepet, ab origine, aboriginer, med stor margin.

Det har imidlertid også blitt utviklet en annen og, som det kan synes, tilpasset de-

◉ **Nomadisk samisk reinsdyrdrift er ikke registrert i Norge før 1600-tallet, skriver kronikkforfatteren. Bildet er fra protestene i Oslo mot vindturbinene på Fosen.**

Foto: Alf Simensen, NTB

finisjon av begrepet urfolk. Nemlig folk med klar språklig og kulturell identitet som var etablert i et område eller land, før det ble utviklet statlige strukturer, før rikssamlingen. Det er klart at samefolkets historie i Norge oppfyller dette begrepet, men med historiefaglig sett knapp tidsmargin.

Det innebærer ikke at samefolket har en urfolkstatus som er sterkere eller bedre enn det norsk-etniske folket har, men at de med denne nyere begrepsdannelsen kan inkluderes som urfolk i Norge. Det er da i motsetning til alle senere innvandrere med en særskilt etnisk identitet og kulturform. Bruken av denne begrepsdannelsen synes å være begrenset, men er ikke usaklig.

Sjøsamere. Samenes opprinnelige driftsform er jegere og sankere. Det innebærer at de var få og trengte store områder, og at de i stort omfang møtte norske kulturbærere og deres driftsformer. I Nord-Norge var den norske befolkningen fast bosatte fiskerbønder, som kombinerte fiskeri med husdyrhold, gjerne med tamrein i noen

Nomadisk samisk reinsdyrdrift er ikke registrert i Norge før 1600-tallet

Informasjon
Aftenposten
Debattredaksjonen

Debattredaktør

Erik Tornes
 Adresse: Aftenposten, Debatt,
 Boks 1178, 0107 Oslo

Debatt

E-post: debatt@aftenposten.no
 Hovedinnlegg: 3000 tegn inkl.
 mellomrom. Legg ved portrettfoto.
 Kortinnlegg: 400-1500 tegn.

Kronikker / debattinnlegg på nett

aftenposten.no/meninger
 Aftenposten returnerer ikke artikler
 som blir sendt på papir.

Kronikk

E-post: kronikk@aftenposten.no
 Kronikk: Maks. 6000 tegn
 inkl. mellomrom.
 Legg ved portrettfoto.

områder, supplert med jakt og sanking i nærområdet. Mange samer tok etter dette mønsteret og etablerte bosetning ved kysten. De ble kalt sjøsamer.

Kjøpmannen Ottar, «som levde lengst nord av alle nordmenn», reiste på slutten av 800-tallet på kjøpmannsferd helt til England. Der ble han utspurt av Alfred den store av Wessex. Ottar fortalte blant annet at han hadde mange hundre tamreiner.

Naturlig nok var det norske bosettere med en normal driftsform med stor vekt på husdyrbruk som tok reinsdyr i bruk som husdyr. Disse områdene var dårlig egnet for tradisjonelle husdyr, men hadde egnede reinbeiteområder.

I dagens diskurs om samefolkets rettigheter knyttes samefolkets (mulige) status som urfolk tett sammen med nomadisk reinsdyrdrift som en opprinnelig samisk driftsform. Det er ikke riktig. Nomadisk samisk reinsdyrdrift er ikke registrert i Norge før 1600-tallet.

De norske innbyggerne er urfolket. Utviklingen av samisk reinsdyrdrift hører

hjemme i en historiefaglig sammenheng som ikke forholder seg til samefolkets urfolkstatus og dens tilknytning til nomadisk reinsdyrdrift (og gjelder relativt få familier).

Sjøsamene er en demografisk og økonomisk dominerende del av samefolket med en mye lengre historie i Norge enn de fåtallige, nyere reindriftsfamiliene som de kommer i skyggen av.

I den nye bygdeboken for Fosen fra 2005, «Fosens historie: fra istid til 1730», fremgår det som ventet at mennesker har levd der siden steinalderen og vært bosatt på Fosen siden yngre steinalder og flere tusen år før samenes tidligste forfedre kom til Norge. Det fremgår av en rask gjennomgang av bindene for Trøndelag av Oluf Rygh, «Norske Gaardnavne». En rekke gårdsnavn i Fosen-området går tilbake til yngre steinalder og bronsealderen.

Det er ikke riktig at samiske reinsdyrfamilier er urfolk på Fosen og har drevet nomadisk reinsdyrdrift i området fra tiden før rikssamlingen. De norske innbyggerne på Fosen er i prinsippet urfolket på Fosen.

Debatt

Dag Frode Kjernlie
 Overlege, anestesi og luftambulansse, Gjøvik og
 Dombås, Sykehuset Innlandet

Vil Vedum trumfe gjennom en sykehusstruktur som favoriserer eget hjemdistrikt?

Endeløse utredninger av fremtidens sykehusstruktur i Innlandet ligner nå en farse.

Langs Mjøsa ligger det flere funksjonsfordelte sykehus. Styrene i Helse sørøst og Sykehuset Innlandet har vedtatt å etablere et felles «Mjøssykehus» i Moelv som erstatning for Gjøvik og Hamar sykehus.

Lillehammer beholder akutt-sykehus, Elverum elektivt sykehus med akutt indremedisin, skadepoliklinikk og ny luftambulanssebase.

Mjøssykehusmodellen skal rutinemessig sammenlignes med et «null-pluss-alternativ»: Dagens struktur med et erstatningssykehus for Hamar i Stange kommune, Senterpartiets Trygve Slagsvold Vedums hjemkommune.

Vanligvis er slike sammenligninger rene skrivebordsøvelser, men ikke i Innlandet.

Pasientfiendtlig fordeling.

Mjøssykehuset støttes av et overveldende flertall av kommunene i Innlandet, ikke minst av de mest perifere. Dette er unikt. Hovedmotivasjonen er å få slutt på den pasientfiendtlige funksjonsfordelingen.

I dag diagnostiseres brystkreftpasientene på Lillehammer, de opereres på Hamar, bestråles på Gjøvik, pet-skannes på Elverum og får cellegift ved lokalsykehuset.

Av 30 fagmiljøer har kun ett ytret seg direkte imot Mjøssykehuset. Et felles hovedsykehus har overveldende støtte fra brukerutvalgene og pasientorganisasjonene, ikke minst Kreftforbundet.

Det støttes også av de fleste fagforeningene, foretakstillitsvalgte, regionrådene, mellomlederne i Sykehuset Innlandet, sykehusdivisjonene, luftambulanssemiljøet, hovedverneombudet og pasientombudet, fylkestinget, fylkesordføreren (Ap), forrige helseminister, forrige og nåværende statsminister samt Innlandet Arbeiderparti og Høyre - som for øvrig har lagt hovedkontorene sine til Moelv.

Mjøssykehusmodellen gir årlige driftsinnsparinger i flere hundremillionersklassen, men null-pluss-alternativet medfører lavere investeringer på kort sikt. Klima- og miljømessig kommer de likt ut, rekrutteringsmessig er det uenighet.

Null-pluss gjør Elverum-Hamarområdet til klar vinner på bekostning av gamle Oppland. Gjøvik og Lillehammer sykehus

er i null-pluss påtenkt høyst nødvendig oppgradering først rundt 2040. Det vil forvitte, mens det nye og moderne sykehuset i Stange nærmest uunn-gåelig vil utvikle seg til «Innlandet hovedsykehus».

Beliggenhet sørøst for Hamar blir helt feil med tanke på Innlandets samlede geografi og demografi.

Denne saken hadde vært avgjort hvis det ikke var for Vedum.

Reelt alternativ. Før stortingsvalget i 2021 «garanterte» han for sitt nærsykehus, Elverum. Allerede da utelukket han i praksis Mjøssykehusmodellen. I Hurdalsplattformen presenterte Vedum den uvanlige formuleringen om at null-pluss skulle utredes «fullt ut».

Fra å være et referansealternativ ble null-pluss brått et høyst reelt alternativ, noe som er brudd på vanlig utredningspraksis og skapte stor forvirring. Nå ser det ut til at han vil presse gjennom en struktur i Innlandet som både Sykehuset Innlandet og Helse sørøst har gått imot, som prioriterer egen kommune og eget distrikt.

Mjøssykehusmodellen er selvfølgelig ikke perfekt. Men den vil gi mer likeverdighet, redusere uønsket variasjon, legge til rette for nye tilbud og åpne for desentralisering til distriktene og desentralisering fra Oslo til Innlandet.

Demokratiske prinsipper.

Helsepersonellkommissjonen konkluderte med at fremtidens sykehus vil kreve færre helsearbeidere for hver pasient og noe mer sentralisering. Nylig ble det også publisert en studie om fødeomsorgen som antyder lavere dødelighet for mor og barn med noe færre, men større og mer kompetente fødeavdelinger. Mjøssykehusmodellen er i tråd med begge rapportene.

Dersom Vedum, på tvers av nevnte utredninger og konklusjoner, trumfer gjennom null-pluss, vil det stride mot demokratiske prinsipper. Det vil være nær totalt brudd på prosessløsningens årsak (samling av fagmiljøer), og svært mange involverte er holdt for narr i mange år.

Null-pluss er utvilsomt en mye dårligere totalløsning for Innlandet, spesielt for gamle Oppland. Det vil kunne utløse et rabalder som vil få sykehusbråket i Nordmøre og i Helgeland til å blekne.

Les flere
 debattinnlegg
 på ap.no